

ОСОБИСТІ СПРАВИ В КОРЕСПОНДЕНЦІЇ

В. Гнатюка з І. Панькевичем зв'язували не лише ділові зносини, які випливали із спільної праці, але й щира людська дружба, яка, мов у дзеркалі, відобразилась в їх взаємних листах.

Листування В. Гнатюка з І. Панькевичем є цінним матеріалом зокрема біографії останніх років життя В. Гнатюка. Майже половину життя В. Гнатюк був тяжко хворий. Його хвороба погіршилась особливо після першої світової війни, коли він цілими місяцями не виходив з кімнати і цілими тижнями не вставав з ліжка.

В листах Гнатюка цього періоду десить часто звучать скарги на немилосердну хворобу:

«Я цілі вакації перележав, бо мене мучила астма; бувало й по кілька атаків денно. Се дуже погана хвороба і я не бажав би її навіть найбільшому ворогові...»¹²⁶

«Коли я не пишу, то можете бути певні, що я лежу.»¹²⁷

«По висланню попереднього моого листа ляг я в ліжко і пролежав аж досі. Се звичайна з моого боку стріча весни і така сама осені.»¹²⁸

«Я сиджу тут (в Москолівці — М. М.) уже четвертий тиждень, але увесь той час пролежав, бо хорий.»¹²⁹

«Не сердіться на мене, що я сим разом так спізнився з відповідю. Та я не розпоряджую тепер собою сам, тільки астма, і коли вона мені дозволить, тоді я можу щось робити.»¹³⁰

«Я лежу тяжко хорий і ще цього року не став з ліжка, тому й не пишу сам.»¹³¹

Це лише незначні винятки з його листів.¹³² Не можна не дивуватися великої енергії В. Гнатюка і його залишній витримці. В умовах тяжкої хвороби він працював над словником закарпатських говорів, робив майже всі коректури ЛНВ, написав десятки статей, підготував до друку ряд книжок і вів листування із сотнями кореспондентів.

В руки Панькевича йшли всі гроши за працю Гнатюка над словником закарпатських говорів, за продаж книжок та гонорари за його статті. З цих грошей він за дорученням В. Гнатюка регулярно посилає щомісячні суми його дітям, які вчилися в чехословацьких вузах. Висилка грошей дітям займає одне з центральних місць в кореспонденції Гнатюка з Панькевичем.

В 1922 р. польські органи влади арештували сина В. Гнатюка Юрія і йому загрожувала військова служба. Незважаючи на те, що В. Гнатюк жив тоді в скрутних матеріальних умовах, він дає Панькевичу таку настанову: «Якби так сталося (якби взяли Юрка в солдати — М. М.) тоді з грошей

¹²⁶ Лист В. Гнатюка від 7 жовтня 1923 р.

¹²⁷ Там же.

¹²⁸ Лист В. Гнатюка від 17 квітня 1925 р.

¹²⁹ Лист В. Гнатюка від 14 липня 1925 р.

¹³⁰ Лист В. Гнатюка від 1 грудня 1925 р.

¹³¹ Лист В. Гнатюка від 15 березня 1926 р.

¹³² І. Панькевич глибоко співчував В. Гнатюкові. В 1920 р. він разом із Стрипським запросив В. Гнатюка на Закарпаття: «Добре було би, якби Ви могли на літо сюди приїхати відпочити та осівші в яким селі, продовжати свою ідею молодих літ.» (Лист від 25 січня 1920 р.) В. Гнатюк привідав такий проект (див. лист від 12 квітня 1920 р.), але незабаром захворів і не міг вийхати.

за словар я лише частину давав би донощі, а решту може б Ви складали на окрему книжечку в банку, щоби на випадок виходу сина була готівкою.»¹³⁴

Не менші турботи в нього були й з дочкою Олександрою, яка вчилася на медичному факультеті Празького університету. Вона одержувала стипендію та, крім того, ще й помісячні невеличкі суми посередництвом Панькевича. І ось, в 1925 р., коли Олександра була вже на п'ятому курсі, було видано постанову відібрати стипендію кожному, хто одержує якісь гроши від родичів. Це В. Гнатюка дуже стурбувало, і він пише Панькевичу: «Моя доночка є на останнім семестрі і вчиться до ригороза; коли би їй відібрали підмогу мусила б вертати додому, а тут зачинати хіба все від початку. Але я не дочекав би ся, щоб вона тут покінчила студії, бо я що

Дочка В. Гнатюка Олександра

Дочка В. Гнатюка Ірина

раз стаю слабший...».¹³⁵

Про різні особисті справи, як про смерть батька, народження дитини, хвороби в сім'ї тощо, сповіщав і Панькевич Гнатюка.

I. Панькевич їздив на свою батьківщину в Галичину дуже рідко, не зважаючи на те, що готовувався туди майже кожного літа. Причиною цього було те, що польське консульство, настроєне галицькими русофілями, відмовлялось видати йому візу. Польські органи не дозволили I. Панькевичу побувати навіть на похороні батька. I. Панькевич у своїх листах часто домовляється з Гнатюком про зустріч, але чи якась з цих зустрічей відбулася, нам не довелось встановити.¹³⁶

¹³⁴ Лист В. Гнатюка від 21 грудня 1922 р.

¹³⁵ Лист В. Гнатюка від 24 березня 1925 р. На щастя все закінчилось гаразд: Панькевич почав висилати гроши в рекомендованих листах, а не поштовим переводом.

¹³⁶ Листи I. Панькевича від 26 квітня 1922 р., 20 травня 1923 р., 20 червня 1924 р., 17 червня 1925 р., 5 травня 1926 р.

ВИСНОВКИ

У В. Гнатюка була надзвичайно широка сітка кореспондентів, з якими він листувався більш-менш систематично. До першої світової війни він був у близьких відносинах з десятками закарпатських діячів, з яких на перше місце треба поставити *Гіядора Стрипського і Юрія Жатковича*.¹³⁷

Після першої світової війни листування В. Гнатюка з цими закарпатськими діячами перервалося (Стрипський переселився в Будапешт, а Ю. Жаткович 2 березня 1920 р. помер). Їх місце в листуванні зайняв Іван Панькевич. В. Гнатюк від 1920 р. до останніх днів свого життя одержував від І. Панькевича інформації майже про все, що діялось на Закарпатті. В свою чергу, він пісвідомляв І. Панькевича про свої особисті справи, про наукові праці, плани на майбутнє і т. п.

Таким чином листування між В. Гнатюком та І. Панькевичем є цінним внеском до біографій обох учених.

Для нас велике значення мають особливо загадки про неоприятливе матеріальне становище, в якому опинився В. Гнатюк в останні роки. Прикований тяжкою хворобою до ліжка, він вибивається з останніх сил, щоб протодувати сім'ю, забезпечити вищу освіту для дітей та й сам якось прожити.

В. Гнатюк був членом-кореспондентом Петербурзької академії наук, академіком АН УРСР та дійсним членом кількох європейських етнографічних товариств. Але в той же час, як свідчать його листи до Панькевича, він змушений був виконувати другорядну редакторську та коректорську роботу, продавати свої найулюбленніші книжки, заощаджувати на одязі, їжі та нафіті на лікарствах. Якби не було Івана Панькевича, який притяг його до співпраці над словником закарпатських говірок і таким чином забезпечив для нього хоч невисокий, але систематичний заробіток, то матеріальний стан В. Гнатюка був би ще гіршим.

Неважаючи на несприятливі умови, В. Гнатюк весь час працював дуже інтенсивно і наполетливо. Якби мав де друкуватися, то список його робіт би значно поповнився.

Листування В. Гнатюка з І. Панькевичем кидає нове світло і на початки діяльності І. Панькевича на Закарпатті.

В. Гнатюк своїми експедиціями на Закарпаття («Угорську Русь»)

¹³⁷ Листи Г. Стрипського і Ю. Жатковича (понад 100) зберігаються в Центральному історичному архіві у Львові та в Львівській науковій бібліотеці. Листи В. Гнатюка до них до цього часу не знайдені.

відкрив ці області перед науковим світом, вказавши на невичерпне багатство закарпатського фольклору, а одночасно і на страшенну економічну, політичну та культурну відсталість закарпатського населення і небувалий хаос у мовному питанні.

I. Панькевич поставив перед собою ще вище завдання. Він не обмежується лише дослідженням народної мови, але вживає конкретних заходів для консолідації мовного хаосу; не задовольняється лише констатуванням культурної відсталості, але приступає до засновання культурно-освітнього товариства «Просвіта», починає видавати українською мовою перші книжки, підручники, журнали, науковий збірник тощо. Як свідчить його кorespondencія, цю роботу він виконував у жорстокій боротьбі з русофілами, «язичниками» та офіційною політикою чехословацького уряду. В цій боротьбі єдину моральну опорою для нього був В. Гнатюк.

Листування між В. Гнатюком та I. Панькевичем дозволяє нам заглянути в творчу лабораторію обох учених — простежити за процесом виникнення окремих наукових праць.

В листах Гнатюка до Панькевича ми знаходимо цілий ряд фактів про те, що він до останніх днів свого життя не перестав цікавитися Закарпаттям, яке було його найбільшою любов'ю, але й великою особистою трагедією.

S U M M A R Y

Mykola Mušinka: The Correspondence between Volodymyr Hnatuk and Ivan Paňkevyc

I. Paňkevyc met V. Hnatuk back in 1904 while attending the Lvov Gymnasium. After leaving for the Vienna University he kept in touch with him and their correspondence increased especially after 1920 when I. Paňkevyc came to Uzhorod. There are 83 of Hnatuk's and 38 of Paňkevyc's letters left from the period between 1920 and 1926 which bear witness of the close friendship and mutual co-operation of these scientists. At the same time it is an important document of the last years of Hnatuk's life. Hnatuk due to serious illness was kept indoors for several months. His monthly income did not suffice to cover expenses for a single week and Hnatuk furthermore provided for a son and daughter studying at universities in Czechoslovakia. To improve Hnatuk's financial situation Ivan Pankevyc introduced him to the work on a dictionary of Trans-Carpathian dialects but even so he did not overcome his financial difficulties. Hnatuk was forced to sell his last property, i. e. his books. He often had not even enough money to pay postage. Nevertheless he kept up a lively interest in Trans-Carpathian Ukraine up to the last hour of his life, although he could not always publish the results of his work.

The report is followed by 74 of Hnatuk's letters to I. Paňkevyc.

Translation by M. Wheeler

Z U S A M M E N F A S S U N G

Mykola Mušinka : Der Briefwechsel Volodymyr Hnatuks mit Ivan Paňkevyc.

I. Paňkevyc machte die Bekanntschaft V. Hnatuks im Jahre 1904 als Gymnasialschüler in Lvov. Nach seinem Abzug an die Wiener Universität blieb er mit ihm im Briefwechsel, der seit 1920 besonders intensiv wurde, als I. Paňkevyc nach Užhorod kam. Aus den Jahren 1920–1926 sind 83 Briefe von Hnatuk und 38 Briefe von Paňkevyc erhalten, die von inniger Freundschaft und beiderseitiger Zusammenarbeit beider Wissenschaftler zeugen. Gleichzeitig ist es eine bedeutende Quelle zur Erforschung der letzten Lebensjahre V. Hnatuks, der einer schweren Krankheit halber ganze Monate hindurch nicht sein Zimmer verließ. Sein Monatsgehalt reichte nicht einmal zum einwöchentlichen Lebensunterhalt, wobei Hnatuk seinen Sohn und seine Tochter an Hochschulen in der Tschechoslowakei ernährte. Um seine materielle Lage wenigstens teilweise zu

bessern, bemühte sich Ivan Paňkevyc um die externe Zusammenarbeit am Wörterbuch der karpathoukraintischen Mundarten. Doch auch dadurch wurde die finanzielle Einklemmung nicht gelockert. Hnatuk wurde genötigt, seinen letzten Besitz, seine Bücher zu verkaufen. Oft fehlte es ihm an Geld für eine Briefmarke. Trotz allem hörte er bis zum letzten Atemzug nicht auf, sich für die Karpathoukraine zu interessieren, doch die Ergebnisse seiner Arbeit konnte er nicht immer veröffentlichen.

Gleichzeitig mit der Studie publiziert der Verfasser 74 Briefe V. Hnatuks an I. Paňkevyc.

Translation by M. Wheelerová